

Prof. zw. dr hab. Włodzimierz Bonusiak

35-618 Rzeszów

Ul/ Ossolińskich 35

RECENZJA

rozprawy doktorskiej mgr Marleny Kowalskiej nt. „Włoska proza w „czarnym dwudziestoleciu ” (1922 – 1943). Studium postaw pisarskich”

Pani mgr Marlena Kowalska pod kierunkiem dra hab. Stanisława Kryńskiego podjęła się przygotowania i opracowania trudnego problemu – oceny postaw włoskich pisarzy wobec faszyzmu . Oczywiście analiza postaw wszystkich pisarzy była niemożliwa, stąd doktorantka dokonała wyboru i podzieliła ich na tych, którzy służyli faszyzmowi, sprzeciwiali mu się, czy też wręcz demaskowali oraz pozostawali obojętni ze względu na ostrożność, czy też spryt. Swoją analizą objęła w sumie 11 pisarzy włoskich. Pracę swą oparła na analizie obecnych w twórczości tych pisarzy odniesień do Mussoliniego, czy też szerzej faszyzmu. Brała przy tym pod uwagę genezę publikacji, czas akcji, sposób kreacji świata i wypowiedzi bohaterów. Treści literackie starała się jednocześnie konfrontować z deklarowanym światopoglądem twórców oraz ich postępowaniem. Tej konfrontacji służyły przede wszystkim listy pisarzy do *duce* i innych prominentnych urzędników państwowych. Dużą ich część stanowiły prośby o dotacje finansowe, udział w specjalnych konkursach, nagrody rządowe oraz uznaniowe dotacje, które niejednokrotnie przyznawał sam Mussolini. Do *duce* zwracali się także pisarze z prośbami o zdjęcie z ich twórczości zakazu publikacji. Doktorantka umiejętnie przedstawiła metody oddziaływania faszyzmu włoskiego na ludzi kultury oraz ich rezultaty. Było to możliwe dzięki wykorzystaniu przez nią źródeł archiwalnych, przechowywanych w Centralnym Archiwum Państwowym w Rzymie, a szczególnie akt faszystowskiego Ministerstwa Kultury Ludowej, które gromadziło teczki osobowe poszczególnych pisarzy, łącznie z ich prośbami o zapomogi i dotacje. Problematyka ta była dotąd pomijana nie tylko w polskich opracowaniach, ale także nawet włoskich. Dopiero w XXI wieku G. Sedita przedstawił wyniki swych badań nad finansowaniem kultury przez faszystowski rząd. W Polsce niewątpliwie Pani mgr M. Kowalskiej należy przyznać pierwszeństwo.

Rozprawa mgr M. Kowalskiej składa się ze wstępu, części pierwszej, w której przedstawiła źródła do badań, części drugiej ukazującej postawy pisarzy

włoskich wobec faszyzmu oraz podsumowania, bibliografii i spisu ilustracji. We wstępie doktorantka scharakteryzowała i uzasadniła cel pracy, cezurę chronologiczną, rzeczową i terytorialną (w sensie wykorzystania opracowań autorów z kilku krajów świata), źródła archiwalne, źródła drukowane łącznie z prasą, ważniejsze dotychczasowe opracowania zarówno na temat Mussoliniego, jak i faszyzmu włoskiego oraz literatury „czarnego dwudziestolecia”. Część pierwsza przedstawia archiwalia, prasę, manifesty intelektualistów, dokumenty osobiste pisarzy – czyli źródła, które analizuje historyk. Doktorantka dokonuje również w tej części analizy beletrystyki jako źródła historycznego oraz omawia wykorzystane przez siebie literackie autobiografie. Część druga, jak już wspomniano, przedstawia 11 pisarzy, z których sześciu służyło z przekonania reżimowi, troje reprezentowało odważny sprzeciw, a kolejnych troje obojętność, ostrożność lub spryt. Część druga została więc przedstawiona w trzech podrozdziałach obrazujących określone, wspomniane postawy. Doktorantka jednak już we wstępie zaznacza, iż postawy literatów wybranych do reprezentowania określonych podrozdziałów niejednokrotnie nie były jednoznaczne. Zdarzało się, iż wymykały się one z klasyfikacji do której zostały zaliczone. Słusznie także zaznacza, iż ludzkich zachowań nie da się jednoznacznie zinterpretować, bowiem zależą one od skomplikowanego kontekstu społecznej egzystencji pisarza. Doktorantka oczywiście mogła wybrać do przedstawienia antyfaszyzmu innych twórców (Antonio Gramsci, Piero Gubetti, Carlo i Nello Roselli), ale ich twórczość miała niższą rangę i mniejszy wpływ na społeczeństwo niż wybrani przez nią Alberto Moravia, Secondino Tranquilli (Silone) i Vitaliano Brancati. Osobiście wydaje mi się, iż niesłusznie pominęła w swych rozważaniach wybitnego poetę Giuseppe Ungaretti. Mógłby on według mnie być reprezentantem ostrożności. Mimo, iż sam Mussolini napisał przedmowę do jednego z jego tomików, nigdy nie dyskutował swej popularności, pracował jako urzędnik w ministerstwie spraw zagranicznych, a następnie przez sześć lat wykładał na uniwersytecie w Brazylii, w swej twórczości nie propagował idei faszystowskich. Ten najczęściej tłumaczony włoski poeta, obok Dantego, Petrarke i Michała Anioła, miał pecha bo dedykacja Mussoliniego pozbawiła go szans na Nagrodę Nobla. Doktorantka swe rozważania zakończyła krótkim podsumowaniem w którym uzasadniała swe tezy z rozprawy doktorskiej, polemizowała z częścią dotychczasowych opracowań oraz wciąż jeszcze „pokutującymi” wśród ludzi z różnych krajów obrazem włoskiego Faszyzmu wzy też samego Mussoliniego. Kolejna część rozprawy – bibliografia – została przez doktorantkę podzielona na archiwalia (powinny być podane osobno), utworyreportaże i inne, oraz właściwe opracowania. Te ostatnie z kolei

przedstawiono kolejno jako prace historyczne, kulturoznawcze i politologiczne, następnie jako prace historyczne i krytycznoliterackie oraz zakończono wyczeniem prac z teorii literatury i metodologii historii. Niewątpliwie zabieg ten ułatwia potencjalnemu czytelnikowi sprawdzenie pewnych tez i ustaleń autorki, a ewentualnym nowym badaczom tej problematyki kwerendę biblioteczną. Oczywiście można znaleźć w bibliotekach jeszcze inne, niewykorzystane przez doktorantkę opracowania o Mussolinim, faszyzmie włoskim i porównania go z faszyzmem w innych krajach, ale trzeba stwierdzić, że mgr Marlena Kowalska wykonała ogromną pracę zbierając materiały do swej rozprawy, a następnie je analizując i nadając swym rozważaniom postać rozprawy naukowej. Trochę zaskakujące jest tylko nie uwzględnienie w wykorzystanej literaturze pozycji: Jarosława Mikołajewskiego „*Antologii polskich przekładów poezji włoskiej*” (2002) oraz N. Supego „*Historia literatury włoskiej w zarysie*” (1969). Warto było także sięgnąć po artykuł M. Marszała „*Włoski faszyzm w polskiej myśli politycznej i prawie 1922 – 1939*” („*Politeja*”, nr 11, 2009).

Uwagi szczegółowe

s.19 - autorka nieporadnie sporządziła przypisy z opracowania S. Sierpowskiego

s. 21 – Intelktualiści włoscy byli „naprzemiennie faworyzowani”, o co chodzi? W przypisie podano tylko, że G. Ciano faworyzował C. Malpartego

s. 23 – przypisy z P. Faro także nieporadne

s. 52 – doktorantka słusznie zauważa, że termin „literatura dokumenty osobistego” wprowadził do obiegu naukowego R. Zimand w 1990 r. ale swe rozważania na ten temat opiera na słowniku z 2000 r.

s. 63 – czy beletrystyka to faktycznie utwory „narracyjno – fabularne pisane prozą...”, zwłaszcza o charakterze rozrywkowym” ?

s.71 i 72 – ponownie nieporadne przypisy, ten zarzut można postawić także w dalszej części pracy (np. s.219, przypisy 8 i 9)

s.90 – 91 – sądy J. Waldorffa temat faszyzmu, Mussoliniego i opozycji „któr a trzeba tępić” pozostawiła autorka bez komentarza !

s. 157 – 158 – rozważania odnośnie Alberta Moravii na tych sonach wydają się zbędne w sytuacji gdy poświęcono mu specjalny podrozdział (strony 275 -308)

s. 175 – 177 – doktorantka nie ustosunkowała się do opinii A. Fasano na temat Pitigrilliego, którego twórczość miała być według Fasano genialna

To tylko przykładowe uwagi mające na celu poprawienie usterek w razie gdyby rozprawa miała być opublikowana, a na to zasługuje. Opinię tę opieram o następujące oceny:

1. Treść rozprawy odpowiada w pełni jej tytułowi
2. Merytoryczną wartość pracy oceniam bardzo wysoko
3. Praca ma charakter interdyscyplinarny. Autorka umiejętnie połączyła warsztat naukowy historyka z warsztatem filologa
4. Doktorantka znacząco poszerzyła stan wiedzy o literaturze włoskiej nie tylko wśród Polaków., ale zasługuje na upowszechnienie jej dorobku w tym zakresie w innych językach (włoskim i angielskim)
5. Autorka wykorzystała w sposób prawidłowy zarówno źródła archiwalne, jak i drukowane oraz istniejącą literaturę
6. Podsumowanie pracy stanowi nie tylko jej podsumowanie, ale także otwiera przed osobami, które podejmą tę lub zbliżoną problematykę nowe możliwości badawcze

Reasumując stwierdzam, iż rozprawa mgr Marleny Kowalskiej spełnia w pełni warunki stawiane pracom doktorskim i wnioskuję o jej dalsze procedowanie przez Radę Wydziału Socjologiczno – Historycznego Uniwersytetu Rzeszowskiego. W razie pozytywnego zatwierdzenia stopnia naukowego doktora wnioskuję o wyróżnienie doktorantki i jej pracy

Rzeszów, 2020 – 11 -11

Włodzimierz Bonusiak

